

Стельникович С. В. Газета «Гайдамака» як пресове видання Поліської Січі (вересень — листопад 1941 р.) / С. В. Стельникович // Український інформаційний простір : Науковий журнал Інституту журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв. — К. : КНУКіМ, 2014. — Ч. 3. — С. 188—191.

С. В. Стельникович

Газета «Гайдамака» як пресове видання Поліської Січі (вересень – листопад 1941 р.)

У статті аналізується газета «Гайдамака», яка протягом вересня – листопада 1941 р. видавалася Поліською Січчю у м. Олевськ. Проаналізовано специфіку її діяльності та головні тематичні напрямки. Визначено, що газета була важливим джерелом інформації про діяльність Поліської Січі та життя Олевської республіки.

Ключові слова: газета, «Гайдамака», Поліська Січ, Олевська республіка.

В статье анализируется газета «Гайдамака», которая на протяжении сентября – ноября 1941 г. издавалась Полесской Сечью в г. Олевск. Проанализирована специфика ее деятельности и главные тематические направления. Определено, что газета была важным источником информации о деятельности Полесской Сечи и жизни Олевской республики.

Ключевые слова: газета, «Гайдамака», Полесская Сечь, Олевская республика.

In this article the newspaper «Haydamaka» that during September – November was published in Olevsk are analyzed. Specificity of its activity and the

main thematic areas are analyzed. Determined that the newspaper was an important resources of information about activities of Polissyan Sich and life of Olevsk Republic.

Key words: *newspaper, «Haydamaka», Polissyan Sich, Olevsk Republic.*

Усестороннє та об'єктивне вивчення українського самостійницького руху періоду Другої світової війни неможливе без аналізу його пресових видань. Серед таких – друкований орган Поліської Січі газета «Гайдамака», яка видавалася в Олевську на Житомирщині протягом вересня – листопада 1941 р. Сама Поліська Січ – це українське національне партизанське з'єднання, створене зусиллями послідовника еміграційного Уряду УНР Т. Боровця (отамана Т. Бульби-Боровця) у другій половині червня – на початку липня 1941 р. на Рівненщині. У цей час воно мало антирадянське спрямування. У серпні 1941 р. підрозділи січовиків, витіснивши радянські сили із північно-західної території Житомирської області, змогли закріпитися у м. Олевськ. Вони поширили контроль на територію Олевського, частини Овруцького, Лугинського, Ємільчинського районів Житомирської області. Місто стало центром своєрідного державного утворення – Олевської республіки. Вплив Поліської Січі поширився також на частину північно-східного регіону Рівненської області та на прикордонне білоруське Полісся. Із початку 1942 р. бульбівські збройні формування виступили під назвою «УПА» та перейшли на позиції двофронтової збройної боротьби – як проти радянської влади, так і проти німецького окупаційного режиму.

На сьогоднішній день окреслена проблематика в історіографії, окрім деяких наших досліджень у контексті вивчення ідейно-політичних засад та практики українського національного руху опору Т. Бульби-Боровця [11; 12; 13], не виступала предметом спеціального наукового розгляду.

Метою пропонованого дослідження є аналіз газети «Гайдамака» як друкованого органу Поліської Січі Т. Бульби-Боровця.

Важливою проблемою аналізу бульбівської газети «Гайдамака» є відсутність її повного комплекту, який включає 11 чисел. У фондах обласних архівів Житомира та Рівного виявлено лише 6 чисел видання (2-ге від 21 вересня, 5-те від 12 жовтня, 6-те від 19 жовтня, 7-ме від 26 жовтня, 9-те від 9 листопада, 11-те від 22 листопада) [3; 4; 5; 6; 7; 8]. Водночас окремі статті вищеназваних чисел «Гайдамаки» містяться у формі фотокопій, вирізок в інших архівних установах України [1, арк. 153; 14, арк. 2-2 зв.], опубліковані у деяких спеціалізованих виданнях.

Можна припустити, що 1-ше число «Гайдамаки» з'явилося у неділю 14 вересня 1941 р. Адже, оскільки вихід усіх виявлених чисел газети (за винятком останнього суботнього) припадає на неділю, а наявне 2-ге число датується неділею 21 вересня 1941 р., то початок виходу «Гайдамаки» припадає на неділю 14 вересня 1941 р. Також відзначимо, що два останні числа газети з'явилися уже після дати офіційного розпуску Поліської Січі – 15 листопада 1941 р. (імовірно, що 10-те число вийшло у неділю 16 листопада, а наявне 11-те число – 22 листопада). Припинення виходу газети 22 листопада 1941 р. було пов'язане із розпуском Поліської Січі, про що зазначено і в оголошенні редакції: «З уваги на розв'язання “Поліської Січі” – наша газета “Гайдамака” з ч. 11 перестає виходити. Районова Управа в Олевську буде видавати свою районову газету під іншою назвою – при отримці на це дозволу» [8]. Такою стала офіційна німецька газета «Олевські вісті».

Газета «Гайдамака» друкувалася на базі місцевої олевської типографії [9, арк. 14]. Редакторами видання у різний час були житомирський вчитель Г. Бабенко, який, за словами Т. Бульби-Боровця, перебував на цій посаді у якості цензора від німецької військової влади, та (з Ч. 6) сотник Поліської Січі К. Сиголенко (Сигал Хаїм Ісаакович). Сприянням Т. Бульби-Боровця неофіційним редактором газети став І. Міtringа [2, с. 162], який ідеологічно належав до ОУН(Б), де очолював групу лівополітичного спрямування.

Формальною підставою такого рішення отамана було те, що і Г. Бабенко, і К. Сиголенко не були професійними журналістами [2, с. 162].

Як уже зауважувалося, газета «Гайдамака» виходила один раз на тиждень – по неділях, за винятком останнього 11 числа, яке вийшло у суботу 22 листопада 1941 р. Мовна основа її змісту – українська. Анонсована у шапці видання ціна спочатку становила 50 коп., а в останніх числах зросла до 1 крб. Газета виходила форматом А-3, як правило, на 4-х сторінках, хоча окремі числа мають і 6 сторінок (Ч. 6 від 19 жовтня 1941 р., Ч. 7 від 26 жовтня 1941 р.).

Заголовна частина газети «Гайдамака» складається з назви «Гайдамака», справа від якої розміщений герб тризуб, а зліва – календарні відомості (день, дата і рік виходу, частина, ціна, інформація про періодичність та рік видання), що оформлені календариком. Заклики «Смерть комуні і московській імперії!», «Хай живе український народ і його держава» розміщені над назвою, а інформація про належність газети (орган «Поліської Січі») та заклик «Своя державність. Збройна сила. Віра Христова» – під назвою.

Головним регіоном поширення «Гайдамаки» була територія Олевської республіки. Поряд з іншою літературою (брошури, листівки тощо) газету серед населення розповсюджували голова Олевського районного управління Б. Симонович та писар С. Грабовський. Останній розсилав її у сільуправи та видавав старостам, які прибували до районного управління на наради 1 та 15 числа кожного місяця, та адміністративні відділи Олевська. Уся література, як і газета «Гайдамака», також поширювалася індивідуально серед населення Олевська [1, арк. 30зв., 41зв., 51зв., 99зв.-100].

Перебуваючи на офіційному становищі по відношенню до адміністрації вермахту, газеті «Гайдамака» не вдалося уникнути німецької цензури [2, с. 162]. Проте не відміну інших видань, які в цей час офіційно виходили на території України, в «Гайдамаці» інформаційних німецьких повідомлень порівняно не багато. Сам ж редакційний колектив по відношенню до німців

намагався дотримуватися незалежного тону, що суперечило позиції редактора Г. Бабенка, який виступав у якості цензора від німців [2, с. 162, 165].

«Гайдамака» характеризувалася національним тематичним спрямуванням. У ній розміщувалися накази, оголошення, відозви Головної Команди Поліської Січі та Олевського районного управління тощо; матеріали, які стосувалися діяльності Поліської Січі та життя олевського регіону, – від економічного до соціально-духовного. У рубриці газети «Вивчаймо рідну історію» була представлена серія популярно-історичного нарису «Хто ми такі?» авторства неофіційного редактора І. Міtringи [2, с. 165]. Ці матеріали висвітлювали проблематику української історії від найдавніших часів до періоду Київської Русі і публікувалися з метою «вишколу юнацтва та пропаганди українознавства» [2, с. 165; 4; 5; 7]. Серед історичних публікацій в газеті був також опублікований огляд «Пам'ятаймо про великі вчинки наших предків» [7].

Важливе місце у газеті займали літературно-художні матеріали – оповідання та патріотичні вірші, авторство яких у тому числі належить січовикам. Серед віршів: «На варті» (О. Болотнянка), «Як боронять січові козаки свою Україну» (січовик Г. Стахнюк), «Любіть Україну» (Залізник), «На новій ниві» (січовик Рибачок) та інші [4; 5; 7; 8].

Водночас газета «Гайдамака» є важливим джерелом інформації про історію самої Поліської Січі в олевський період її діяльності. На сторінках видання можна знайти «Хроніку “Поліської Січі”», яка відображає історію становлення та діяльності відділів Січі, та, як зауважувалося, різного роду оголошення, відозви, накази Головної Команди Поліської Січі. Показовою з точки зору ставлення Т. Бульби-Боровця до інших ідеологій, зокрема до гетьмансько-монархічного руху, є стаття в № Ч. від 19 жовтня 1941 р. «Легітимізм, чи національний провід? Промова Отамана Тараса Бульби в “Гетьманській громаді” в Кракові дня 26 липня 1940 р.». У цьому авторському матеріалі отаман критикує гетьмансько-монархічний рух та

висловлює своє бачення майбутнього політичного устрою України [5; 14, арк. 2-2 зв.].

«Дописувачем» газети був і Т. Бульба-Боровець, який подавав матеріали у формі фейлетонів під назвою «Лист діда Гаврила до Сталіна», написані поліським діалектом під псевдонімом «дід Гаврило Обруч» [2, с. 162; 4; 5]. В одному із таких листів дід Гаврило звертається до Й. Сталіна: «Вісаріоне Йосиповичу! Чи той, тьфу... Йосипе Вісаріоновичу! Во первих строках мого знацца письма, сообщаю, що я й моя стара, ніби жуонка, живи і здорови, але вам того самого – не жолаєм» [4]. Ця рубрика, яка згодом отримала назву «Лісова пошта», Т. Бульбою-Боровцем була продовжена і в інших часописах. Так, у друкованому органі Української національно-демократичної партії газеті «Земля і влада» від червня 1943 р., яка, очевидно, була видана підпільно на території Рівненщини, знаходимо критичний фейлетон «Лист Гаврила Обруча до Гітлера» [10].

Отже, пресовим органом українського національного партизанського з'єднання Поліська Січ була газета «Гайдамака», яка виходила протягом вересня – листопада 1941 р. в Олевську. Вона стала важливим засобом інформації про діяльність січовиків, місцевої адміністрації, відобразила особливості економічного та соціально-духовного життя регіону на початку німецької окупації.

Джерела та література

1. Архів Управління Служби безпеки України в Житомирській області, о. ф., спр. 10666, 200 арк.
2. Бульба-Боровець Т. Армія без держави. Слава і трагедія українського повстанського руху : [спогади] / Тарас Бульба-Боровець. — Вінніпег : Волинь, 1981. — 326 с.
3. Гайдамака (Олевськ). — 1941. — 21 вересня.
4. Гайдамака (Олевськ). — 1941. — 12 жовтня.
5. Гайдамака (Олевськ). — 1941. — 19 жовтня.
6. Гайдамака (Олевськ). — 1941. — 26 жовтня.

7. Гайдамака (Олевськ). — 1941. — 9 листопада.
8. Гайдамака (Олевськ). — 1941. — 22 листопада.
9. Державний архів Житомирської області, ф. П-1376, оп. 1, спр. 13, 124 арк.
10. Земля і влада (Б. м.). — 1943. — червень.
11. Стельникович С. В. Пресові видання бульбівського руху / С. В. Стельникович // Звягель — Новоград-Волинський : від сивої давнини до сьогодення : матеріали Міжн. наук.-краєзн. конф., присвяченої 750-річчю від першої літописної згадки про місто, (Новоград-Волинський, 3—6 лип. 2007 р.). Т. 1. — Житомир : М. Косенко, 2007. — С. 74—78. — (Наук. зб. «Велика Волинь» ; вип. 36).
12. Стельникович С. В. Український національний рух опору Тараса Бульби-Боровця : історичний нарис / Сергій Володимирович Стельникович. — [2-ге вид., випр. і доп.]. — Житомир : Полісся, 2010. — 392 с.
13. Стельникович С. Інформаційно-пропагандистські видання бульбівського руху / Сергій Стельникович // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. — 2007. — № 16. — С. 85—91.
14. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 57, оп. 4, спр. 343, 43 арк.